

bab halinde tercüme edilmiş, başında ve sonunda Kanûnî'yi öven parçalara yer verilmiştir. Kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunan eserin (TCYK, 455-458) bilinen en eski tarihli nüshası 986'da (1578) istinsah edilmiş olup Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (Revan, nr. 1092). Ancak bu kütüphanedeki dört nüsha (Revan nr. 1092, 1361, 1497; Koğuşlar, nr. 1000) yanlış olarak Hacıhasanzâde Câmî'ye ait gösterilmiştir (Karatay, II, 77-78). Aynı şekilde Gölpınarlı da Mevlânâ Müzesi'nde mevcut bir *Saâdetnâme* nüshasını (nr. 5426) Hacıhasanzâde'nin eseri olarak zikretmiş (Katalog, III, 318), Karatay ise *Tercüme-i Ravzatü's-şühedâ* adıyla eserine aldığı bir başka nüshayı (TSMK, Bağdat Köşkü, nr. 290) Hasan Câmî-i Mısırî adına kaydetmiştir (Katalog, I, 367). İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde de Câmî-i Mısırî adına kayıtlı üç yazma bulunmaktadır (TY, nr. 1702, 2374 [istinsah tarihi 999/1590-91], 3310). Ali Emîrî nüshası (Millet Ktp., nr. 326) yazı ve tezhip bakımından oldukça değerlidir. Eserin bir başka nüshası ise Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndedir (nr. 3417).

BİBLİYOGRAFYA :

Latîfî, *Tezkire*, s. 116-117; Riyâzî, *Riyâzü's-suvarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 44^ab; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 245-246; Muhammed Emin el-Mekkî, *Hulefâ-yı İzâm-ı Osmâniyye Hazretlerinin Haremeyn-i Şerîfeyndeki Âsâr-ı Mebrûre ve Meşkûre-i Hümayunlarından Bâhis Târîhi Bir Eserdir*, İstanbul 1318, s. 24; Köprülüzâde Fuad, "Habîbî", *DEFM*, VIII, nr. 5 (1932), s. 97; İsmail Hikmet [Ertaylan], "Habîbî", *Hayat*, nr. 67 (1928), s. 5; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 900-902; TCYK, s. 455-458; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 367; II, 77-78; Gölpınarlı, *Katalog*, III, 318; TA, IX, 281; TDEA, II, 14.

MUSTAFA UZUN

CÂMIÂ

(bk. ÜNİVERSİTE).

CÂMIATÜ'D-DÜVELİ'İ-ARABİYYE

(bk. ARAP BİRLİĞİ).

el-CÂMIATÜ'İ-OSMÂNİYYE

Haydarâbâd'da 1918 yılında kurulan ve bugün de faaliyetini sürdüren üniversite.

Hindistan yarımadasında gittikçe zayıflayan Bâbürlü İmparatorluğu'nun yerine XIX. yüzyıl ortalarında İngiliz idaresinin hâkim olmaya başlamasıyla bir ta-

raftan İngilizce resmî dil olurken diğer taraftan İngiliz eğitim sistemi de uygulanmaya başlanmıştır. Fakat muhtar bir devlet olarak kalan Haydarâbâd Nizamlığı, kendi para birimi, gümrük, ulaşım, posta, ordu gibi müesseselerin yanı sıra resmî dili Farsça ile geleneksel eğitim sistemini de muhafaza etmiştir.

1856'da Başbakan Sir Sâlâr Cang, devletin en önemli eğitim müessesesi olan Dârülulûm'u kurdu. Burada düzenlenen imtihanlar sonunda kazanan öğrencilere bugünkü ilk, orta, lise, üniversite ve yüksek lisans dereceleri seviyesinde rüşdiye, münşî, mulvî, âlim, fâzıl ve kâmil derecelerinde diplomalar veriliyordu. 1884'te resmî dil Farsça'dan Urduca'ya çevrildi ve o tarihten itibaren halk arasında, Urduca eğitim yapan bir üniversitenin kurulması yolunda devamlı dile getirilen bir istek belirdi. 1911'de Newâb Mîr Osman Ali Han, Haydarâbâd nizamı olduğunda birtakım politik ve idarî reformlara girişti ve özellikle eğitime öncelik verdi. Bu arada Eğitim Bakanlığı himayesinde devletin en önemli şahsiyetlerinin katılımıyla düzenlenen eğitim şurasının 1 Mart 1915'te aldığı kararlarda sanat, bilim ve teknoloji alanlarında yüksek öğretimin Urdu dilinde yapılacağı belirtildi. Bu karar öğretmenler, öğrenciler ve bütün Haydarâbâd halkı tarafından desteklendi. Eğitim Bakanlığı tarafından Mîr Osman Ali Han'a sunulan bir dilekçe üzerine 26 Nisan 1917'de, nizamın adını taşıyacak olan Osmaniye Üniversitesi'nin temelini oluşturan bir karar yayımlandı.

Bundan sonra Eğitim Dairesi tasaruya pratik bir şekil vermeye başladı. Öncelikle Urduca yüksek eğitim verebilmek için okul açmadan önce çeşitli konularda ve yeterli sayıda ders kitabına sahip olmak gerektiği konusu üzerinde duruldu ve bu amaç için iki yıllık bir hazırlık dönemi düşünüldü. İlk merhalede üniversitede okutulacak değişik konulardaki standart ders kitaplarının üstün nitelikli, konuyu öğretmeye yetenekli ve Urduca'ya hâkim bilim adamları tarafından tercüme edilmesine karar verildi ve 14 Ağustos 1917 de bir tercüme ve derleme bürosu kuruldu. 1950'ye kadar bu büroda 130 mütercim görev yapmış ve 400'den fazla kitap hazırlanmıştır. Mütercimler işe başladığında öncelikle ve önemle standart ilmî terimlerin hazırlanması problemi ele alındı. Bu noktada iyi düşünülmüş bir plan ve sistematik bir usul takip edildi. Matematik,

fizik, kimya, biyoloji, ekonomi gibi her bilim dalı için ayrı bir terim komisyonu oluşturuldu. Her komisyon o bilim dalının uzmanları ile dilcilerden meydana geliyordu. Bu komisyonlarda dile hâkimiyetlerinin yanı sıra konu hakkında da bilgi sahibi olan uzmanlar bu iki grup arasında köprü görevini üstlendiler. Böylece her birine önemli zaman ve çaba harcanarak 1917'den 1939 yılına kadar çeşitli konu ve bilim dallarında 55.000'e yakın Urduca teknik terim türetilti.

Urduca olarak yüksek öğretim 1918'de Dârülulûm Yüksek Okulu'nda hazırlık sınıfı ile başladı. O zamana kadar bir hükümet kuruluşu olan ve klasik eğitim metodu takip edilen okulda o yıl açılan hazırlık sınıfı Osmaniye Üniversitesi adı altında öğretime başladı. Hazırlık dönemi üç yıldır. Osmaniye Üniversitesi Koleji 28 Ağustos 1919'da 225 öğrenci ve yirmi beş öğretim üyesiyle sanat, bilimfen ve dil alanlarında birkaç dalda sınıf açarak resmen öğretime başladı. 1919'da Hint yarımadasının tek gözlemevi olan Nizâmiye Rasathânesi de üniversiteye bağlandı. Üniversite daha sonraki yıllarda hızla gelişti. Başşehirdekilere ek olarak ülkenin diğer bölgelerinde de Osmaniye Üniversitesi'ne bağlı yüksek okul ve kolejler açıldı. Böylece Haydarâbâd Devleti, yarımadasının diğer devlet ve eyaletlerindeki genel uygulamanın aksine bütün fakültelerin üniversitenin bir parçası olduğu Amerika ve Avrupa'nın "üniter" eğitim sistemini uygulamaya koydu. XIX. yüzyılda eğitime başlamış olan Dârülulûm, 1919'un başlarında üniversite ile birleştirilerek Kur'an, tefsir, hadis ve fıkıh gibi derslerin okutulduğu bir ilâhiyat fakültesi haline getirildi. Diğer fakültelerin öğrencilerine olduğu gibi İngilizce buranın öğrencileri için de mecburi ders haline getirildi. Derslerin standardı Hint yarımadasındaki diğer üniversitelerin üstünde tutulmuştu. Osmaniye Üniversitesi öğretim üyeleri mesleklerini sadece hayatlarını kazanmanın bir aracı olarak değil, bütün şevk ve enerjilerini adadıkları bir misyon olarak düşünen kişilerden oluşuyordu. Üniversite yönetimi de bütün yarımada da bu vasıfları haiz elemanları bulabilmek için bir hayli çaba sarfetmiştir.

Osmaniye Üniversitesi 1943-1944 öğretim yılına kadar bütün birimleri ve personeliyle hükümete bağlı bir kuruluştur. Devletin en yüksek otoritesi olan nizam üniversitenin sahibi, başbakan rektörü, eğitim bakanı da rektör yardımcısı idi.

1943-1944 öğretim yılında rektör yardımcılığı bakanlıktan ayrıldı ve dünyanın diğer üniversitelerinde olduğu gibi öğretim üyeleri arasından müstakil bir yönetici seçilmeye başlandı.

Önceleri başşehir Haydarâbâd'da kiralanmış birkaç binada eğitimini sürdüren üniversite, 1930'lu yıllarda şehrin banliyösündeki geniş bir arazide lojman ve öğrenci yurtlarıyla birlikte kurulan yeni kampüsüne taşındı. Organizasyonun tamamlanması ve ileri düzeyde çalışma ve araştırmaların gelişmesi bu dönemde gerçekleşti. Yine bu dönemde temel araştırmalar yapılan bir enstitü ile laboratuvarlar açıldı. Daha sonraki yıllarda, XIX. yüzyılda tesis edilmiş olan Dâiretü'l-maârifî'n-nizâmiyye adlı yayın kuruluşu da üniversiteye bağlandı ve milletlerarası düzeyde faaliyete geçti. Zamanla Hint yarımadası ve diğer ülkelerdeki araştırmacı ve öğretim elemanları ile ilişkiler geliştirildi. Üniversite, eğitim dilinin Urduca olmasına rağmen dünya üniversiteleriyle eşit düzeyde kabul edildi; millî ve milletlerarası birçok konferansa ev sahipliği yaptı.

Osmaniye Üniversitesi kurulmadan önce Haydarâbâd'da Doğu bilimleri okutulan birkaç okul ve kolej ile İngilizce eğitim yapan bazı kurumlar bulunuyordu ve bu imkânlardan sadece belirli bir halk kesimi faydalanabiliyordu. Üniversite açılınca orta sınıf aileden birçok genç buradan mezun oldu; bunlar gazete ve dergilerde makaleler yazarak, kitaplar yayımlayarak ilmin ilerleyip gelişmesine katkıda bulundular. Ayrıca üniversitenin öğrenci ve mezunları okul dışında düzenlenen halk konferansları vasıtasıyla ekonomik, sosyal ve politik alanlarda ve ilmin her dalında topluma bilgi verdiler. Bu durum da halk arasında fikrî uyanışa ve çağdaşlaşmaya vesile oldu.

İngiliz yönetimi sırasında muhtar bir statüye sahip olan Haydarâbâd Nizamlığı, Pakistan ve Hindistan devletlerinin kuruluşu (14, 15 Ağustos 1947) sırasında da İngilizler'le yapılan özel bir anlaşmaya göre statüsünü muhafaza etti. Ancak Hindistan hükümeti bu durumu kabul etmeyip Haydarâbâd'a birleşme teklifinde bulundu. Teklifinin reddi üzerine de dört gün süren askerî bir harekâtle yaklaşık 17 milyon nüfuslu bu devletin topraklarını ilhak etti. Ardından bölgenin yönetimini Hindistan ordusunun kumandanı üstlendi ve üniversitenin kanunu gereğince bu general rektörlüğe de getirilmiş oldu. Bu siyasî değişimin Os-

maniye Üniversitesi üzerindeki asil etkisi ise devletten resmî dilinin Urduca'dan İngilizce'ye çevrilmesiyle birlikte üniversitenin ve ona bağlı bütün kuruluşların öğretim dilinin de İngilizce'ye dönürülmesi şeklinde kendini gösterdi. O tarihten itibaren üniversite aynı adla fakat eğitim dili İngilizce olarak öğretilmeye devam etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

S. Abul Hasan Ali Nadwi, *Muslims in India* (trc. Mohammad Asif Kidwai), Lucknow 1960, s. 97-98; W. C. Smith, *Modern Islam in India*, New Delhi 1979, s. 110-112; *Osmania University Administration Report 1948-49*, Hyderabad, ts., s. 66-67; A. Q. M. Shomsul Alam, "Urdu as the Medium of Instruction. A Cause Study of the Role of Osmania University, Hyderabad India", *Pakistan Journal of History and Culture*, IX/1, İslâmâbâd 1988, s. 27-35.

M. R. SİDDİQI

CÂMI'U'İ-BEYÂN fi'İ-KİRÂATI'S-SEB'

(جامع البيان في القراءات السبع)

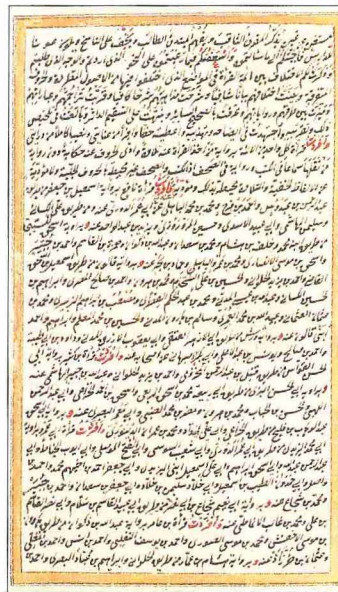
Ebû Amr ed-Dânî'nin
(ö. 444/1053)

kırâat-i seb'aya dair eseri.

Mukaddimesinde bazı kimselerin, bu ilme dair gereksiz tafsilât ve tekrarlardan uzak ve başka bir kaynağa ihtiyaç göstermeyecek kadar doyurucu bir eser yazmasını istemeleri üzerine bu kitabını telif ettiğini söyleyen Dâni eserde kırâat ilminin usul ve fîrûu, rivayet ve tarikleri, sahih olan ve olmayan unsurları hakkında yeteri kadar bilgi verdiğini belirtmektedir.

Câmi' u'l-beyân'ı rivayet eden Dâni'nin talebesi Ebû Dâvûd Süleyman b. Ne-câh, eseri hocasından Rebîülevvel 440'ta (Ağustos 1048) okuduğunu belirttiğine göre (Câmi' u'l-beyân, s. 3) bu tarihten önce telif edildiği anlaşılan eser otuz üç babdandır meydana gelmiştir. Bablar içindeki bölümler için "Zikr" başlığı kullanılmış, meselâ kıraat imamlarının adları, onlardan kıraat nakledenlerle ilgili bab incelenirken "Zikru Nâfi' el-Medenî", "Zikru ruvâtihi"... gibi alt başlıklara yer verilerek konunun anlaşılması kolaylaştırılmıştır. 1-31. bablarda el-ahrufü's-seb'a*, kıraat imamlarının hal tercümeleri, onların hocaları, talebeleri, kıraat ilmindeki senedleri hakkında bilgiler verilmiş, istiâze*, besmele ve Fâtiha süresindeki kıraat farklılıkları, kıraat imamlarının genel başlıklar altında incelenebilecek usul ve ihtilâfları etraflıca ele alınmıştır. Eserde en geniş yer alan 32. babda, her sürenin başına "Zikru ihtilâfihim fi süreti..." başlığı konularak Bakara süresinden Nâs süresinin sonuna kadar, genel başlıklar altında incelenmesi mümkün olmayan kıraat ihtilâflarına ve bu ihtilâflarla ilgili rivayetlere yer verilmiştir. Farklı kıraatler açıklanırken de her bir ihtilâf konusu için "başka bir ihtilâf" anlamına "harf" kelimesi kullanılmıştır. 33. bab ise kırâat-i seb'a* imamlarından İbn Kesîr'in (ö. 120/738) kırâtinde yer alan tekkir konusuna ve bu konudaki rivayetlerin incelenmesine ayrılmıştır.

İbn Mucâhid'in (ö. 324/936) *Kitâbü's-Seb'a*'sından sonra bu konuda telif edilen kitaplar arasında önemli bir yeri olan

Câmi' u'l-beyân
fi'İ-kirâati's-seb'in
ilk iki sayfası
(Nuruosmaniye Ktp.,
nr. 62)

